

SZÉCHENYI 2020

NEMZETGAZDASÁGI
MINISZTERIUM

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00003

A helyi identitás és kohézió erősítése Cece térképében

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Alap története a kezdetektől 1945-ig

Alap Útifaluból keletkezett több utcás, szalagtelkes település a Sárbogárdi-rög DNy-i peremén. A község az őssárvíz lesüllyedt hordalékkúpjának árvízmentes belső peremén települ 107 m tengerszint feletti magasságban. A községhatár (4831 ha) Nyugat felé a Rétszilasi-laposra nyílik, K felé pedig lealacsonyodó löszplatóra terjed ki. Központi belterülete 464 ha.

A község területének nyugati részét a jégkorszak folyamán (alsó- és középső pleisztocén) az Őssárvíz hálózta be, s a hordalékanyagával (iszap, homok, apró kavics) azt jelentősen feltöltötte. A jégkorszak végén (új-pleisztocén) az ősfolyó Nyugat felé vándorolt, s szárazulattá vált hordalékkúpja a fiatal kéregmozgások hatására lesüllyedt. Legmélyebbre került a Rétszilasi-lapos. Bár a hordalékkúp felszínét a posztglaciális időben vastag (5—10 m) lejtőtörmelékes, homokos, löszös üledék fedte be, morfológiai arculata napjainkban is az Őssárvíz nyomait őrzi. Tagolatlan felszínét élő és elsovadt holtágak, morotvatavak, mészszipos képződményekkel kitöltött lefolyástalan és rossz lefolyású lapos mélyedések, szikes laposok és szivárgó erek hálózták be.

A községhatár Kelet felé erősen kibillent, DNy-i irányban fokozatosan lealacsonyodó löszplatóra terjed ki. Átlagos tengerszint feletti magassága 140 m. Vastag lösztakaróval (18—30 m) borított, tagolatlan felszínének egyhangúságát csak a löszdolinák sűrű elterjedése teszi némileg változatossá.

Mérsékelt meleg, mérsékelt száraz, enyhe telű éghajlatát túlnyomóan derült nyári időjárás (felhőzet évi átlaga 50—55%, a borult napok évi száma 80—100), bőséges napsütés (évi összege 2000 óra), magas nyári hőmérséklet (július középhőmérséklete 21—21,5 °C) és szűkös csapadék (560—580 mm) jellemzi. Uralkodó szele az ÉNy-i.

Az egykor árvízjárta terület ma felszíni vízfolyásokban nagyon szegény. Időszakosan csordogáló kicsiny vízfolyásainál természetes állóvizei (8,8 ha) is jelentősebbek, de aszályos nyári időjárásakor rendszerint azok is kiszáradnak. A lesüllyedt hordalékkúp kellő mennyiségű talajvizet tartalmaz. A 103—105 m tengerszint feletti magasságú szinteket összefüggő talajvíztükör jellemzi. Átlagos mélysége 2—4 m a felszín alatt.

A kibillent löszplatót és az árvízmentes magas felszíneket mindenfelé jó termékenységű mezősgéi talajok (mészlepedékes csernozjom, réti csernozjom) borítják, az ártereken és a rossz lefolyású vizenyős laposokon pedig réti talajok (réti talaj, öntés réti talaj) és szikes talajok (réti szolonyec) terjedtek el.

A község neve 1352-ben bukkan fel Olop alakban, 1410-ben Alapp változatban fordul elő. Némelyek Alapra vonatkoztatják a tihanyi bencés apátság 1055. évi alapítólevelének oluphel (Alaphely) adatát is, ez azonban nem látszik valószínűnek. Az Alap helységnév az ómagyar Olup személynévből keletkezett. E személynév török eredetű; vö. ótörök alp „hős, dalia”, kazak alip „óriás”. A magyar középkor korai századaiban a besenyők szállásterületéhez — a Fejér megyei besenyő ispánsághoz — tartozó helység.

Az első okleveles adatok a 14. század első harmadából származnak; 1352-ben I. Lajos király az alapi besenyőket az ország nemesei közé fogadta és egyben a Fejér megyei ispán joghatósága alá helyezte őket. A besenyők körében a feudális osztályszerkezet kialakulása a 14. század elejére történt meg. Ezt az egyház is segítette. Alapon Péter és Pál plébános 1332-ben és 1337-ben 32 kis pensát fizetett a pápai adószedőknek. Egyik birtokosa a helység nevét viselő (Alapi) Barnabás, aki 1358-ban királyi ember és országos ügyek elintézésében vett részt. Egy évvel később Alapi Chydur fia András átadja alapi Gálfölde és Cheth-földe nevű birtokait Salamonnak és Barnabásnak. Az Alapi család kiemelkedő szerepet játszott a későbbiekben is a közéletben. A 14. század végén Alapi János Fejér megye szolgabírája volt, majd a 15. század utolsó évtizedeiben az alapi Sály János Fejér vármegye egyik alispánjaként működött. 1432-ben Alapi István Zsigmond királytól megkapta az alapi birtokán fennálló királyi jogokat. Az adományt Alapi István külföldi szolgálatai fejében kapta azzal, hogy a regálékban testvére Péter, azután János, Benedek és Bessenyőfia János is részesedjék. Alapon több besenyő nemesi család élt, akik valamennyien a közéletben tevékenykedtek és egyben a helységben is birtokosok. Ilyen család többek között a Bakó, a Penthe, a Chydur, a Romandinfi, a Szentes, a Fáncsi, az Ajáni, akik között gyakori a birtokvita. 1398. április 16-án Fáncsi Balázs Fejér vármegye előtt tiltakozott alapi birtokrészének elfoglalása miatt, 1457-ben pedig a fej érvári keresztes konvent előtt zárják le egyezséggel Alapi Simon fiai és Szentes Balázs, és ennek Imre fia között támadt birtokvitát. A későbbi századokban oly nagy szerepre emelkedett Salamon családot az Alapiaktól származtatják. Az Alapi család a mai település északi részén, egykor

Felsőalpnak nevezett faluban volt birtokos. Ez alkotja a korai település magját és ha az oklevelek Alapot említik, akkor ez alatt a felsőalapi részt kell érteni. (A mai település déli részét egykor Gálföldének nevezték, ez lett Alsóalap.) Alap több irányból — Pentele, Szentmiklós, Szekszárd, Földvár, Cece — ide csatlakozó utak torkolatában feküdt, így már a török hódítás első éveiben (1543) jelentős károkat szenvedett. Alap mégis lakott hely maradt a tizenöt éves háborúig, lakói ekkor is nemesek voltak. A hódoltságban fekvő falut Palota várának őrsége 1559 elején hatalmába kerítette, és ettől fogva a lakosok a királyi Magyarországnak is fizetnek adót, melyet a palotai kapitány kiküldött tisztje, Megyánczky János szedett össze és szállított a várba.

Egy 1567. évi lajstromban Cece, Alap és Zerend falvak mint adósok szerepelnek. Amikor a magyar országgyűlés Fejér megyének ezeket a behódolt falvait Palotához csatolja, lényegében a kialakult helyzetet szentesíti. Ezt a magyar végváriak a vár erősítése, a katonaság eltartása érdekében vitték végbe. 1568—1569-ben már palotai várbirtokként szerepelt, ahol tíz magyar nemes család élt, akik hat curiában laktak. Együttesen 8 forintot fizettek, terményeikből kilencedet, egyéb vagyonukból pedig tizedet adtak. 19 Ez a szolgáltatás, a kétfelé adózás az egész században megmaradt. Az 1569. évi országgyűlés 19. tc. és az 1578. évi XVII. tc. Fejér megyét együttesen kötelezi a palotai vár fenntartására, illetve bizonyos szolgálatokra. Ettől fogva — amíg Alap és környéke lakott — a lakosság kétfelé adózott. 1563-ban 27 házat tüntet fel a török összeírás. 1573-ban Chyk-deri Pál a helység bírása, aki a Sárvízen túl lakott és a várkapitánynak egyedül 55 forint (kilenced és tized helyett) készpénzt fizetett. Az összeírás megjegyzi, hogy ezt az összeget a földesúri tiszt kevesellte, így azt az adózónak 3 darab szalonnával és két rókabőrrel meg kellett toldania. Az alapiak ekkor évente 8 forintot fizetnek a várkapitánynak, a rablók és kóbor katonák elleni védelem fejében. 1578-ban 26 nemesi családot írtak össze. Az alapi lakosok mind curialis nemesek, családonként vagy több család együttesen művel 1—1 curiához, azaz a nemesi udvarházhoz tartozó kb. egy jobbágytelek nagyságú földet. A falu vezetője a 16. század második felében Kapra Máté, akit a palotai vár magyar kapitánya helyezett Alapra, hogy az ottani nemességtől a várnak járó szolgáltatásokat behajtsa, illetve a nemesi falu életét irányítsa. Az alapiak — mivel nemesek — a jobbágyok által fizetendő meghatározott összeget (censust) a várnak nem adnak, hanem szerződés szerint kötelezik őket bizonyos szolgálatokra. Ez évente (1578-tól kezdve) összesen 8 forint készpénzt, azután 2 hizott disznót, 1 vágómarhát és 2 rókabőrt, s 1 darut

jelentett, de vetéseik után kilencedet, a juhok után tizedet adtak. A gabonafélék utáni kilencedek értéke 1578-ban 80 forint volt, a juhokból pedig tized címén 16-ot küldtek el Palotára. Működött (régidőktől) Alapon egy salétromfőzőház is. Ennek jövedelme után az alapiaknak évi 35 forintot kellett a földesúrnak fizetni. 1586-ban azonban Ali budai pasa megtiltotta az alapiaknak, hogy a salétromház után a magyar félnek (Bornemissza János palotai kapitánynak) fizessenek. Az alapiak azonban a török tilalom ellenére is kifizették az összeget a palotai kapitánynak. A falu nemes lakói a török megszállás idején is ragaszkodtak hazájukhoz, s a királyi Magyarország területére történő adózásuk is ezt a hűségüket fejezte ki. 1578-ban még itt élt Salamon Miklós, Cseh Gergely, Barbél Albert, Tárnok Gábor, Tárnok Gáspár, Haynoky Tamás, Bereck Ferenc, Szentes Illés, Szentes György, Kercesy János, Lölkes Pál, Thinódy György, Bocsor György, Bocsor Ambrus, Szegedy Gáspár, Elek Balázs, Ágoston Antal, Tarcsay Benedek, Tarcsay Máté, Szentes Orbán, Bakó Imre, Görög István, Salamon Ferenc, Salamon Kelemen, Kakas Ferenc és Csigliéry János családja. Jobbágyok és idegen népek ekkor nincsenek a faluban.

Alap pusztulása a 15 éves háború elején következett be. A császári hadsereg Esztergom visszafoglalása (1594) után Buda, majd Székesfehérvár, illetve a kelet-dunántúli részek visszahódítására készülődött. Pálffy Miklós parancsára a hódoltság magyar lakóit a királyi Magyarország területére telepítették át. Alap lakói a Dunántúl nyugati megyéiben találtak otthonra, a férfiak közül többen a végvárakba menekültek. Kara Máté, az alapi nemesek egykori tisztje Kiskomárom várában szolgált és ott került török fogságba. Kara utóda Alapon Capari nevű tiszt lett. Az elpusztított mezőföldi falvakba délszláv népek költöztek, bár 1617-ben még pusztaság volt. Alapra 1628-ban Salamon János, Salamon András, Salamon István új adománylevelet kapott a nádortól. Az atyafiak régi okleveleiket fel tudták mutatni, de azok elrongyolódtak és ezért került sor azok megújítására, illetve a birtok újbóli juttatására. A nádori adománylevélből is kiderül, hogy a Salamon család Alapot az eddigiekben is bírta, sőt az alapi nemesség névsorából is kitűnik, hogy Salamonok a török idők alatt is éltek a helységben. Több Salamon család pedig a királyi Magyarország területén a pusztító hadjáratok elől menekülve főleg Vas, Sopron, Győr megye falvaiban talált menedéket. A helységet az adománylevél Mezőalpnak nevezi. A birtok azonban a török idők alatt nem volt jövedelmező. A bizonytalan közállapotok miatt a Salamon család kb. száz évig nem is költözött vissza Alapra, hanem azt zálogként hasznosították. Az ily módon

való birtokkezelés legfeljebb a zálogosnak hozott jövedelmet, ha a politikai és a gazdasági viszonyok kedvezőek voltak. Salamon János az adományozás után négy esztendővel (1632-ben) 50 magyar forint ellenében elzálogosította alapi birtokrészét 15 esztendőre Szentmártoni Benedek és Alapi Balázs győri lakosoknak, 1652-ben pedig Salamon Ferenc adja zálogba 10 esztendőre Csajághy Gergelynek a reá eső birtokot Alapon. Csajághy Gergely ezt a zálogbirtoklást meghosszabbította, sőt 1696-ban utóda, Csajághy László a zálogjogot átruházta Fiáth Jánosra és Farkas Mihályra.

A birtok a 17. század végén ismét elpusztult. A törökellenes felszabadító háborúk alatt népe elmenekült. 1685-ben 30 lakatlan és elhagyott telket találtak a pusztán. Ekkor jegyzik meg, hogy a török időkben, illetve a 17. században a keresztény földesúrnak 30 rajnai forintot és egy török kendőt, a török földesúrnak pedig házanként 1—1 rajnai forintot, a török császárnak viszont 40 rajnai forintot fizetett az alapi lakosság. 1685-ben a puszta bérlői a Győrben lakó Alapi János és Csajághy Gergely volt, akiknek azonban a 30 házban lakó délszláv parasztok nem adóztak. Egy 1689. évi összeírásból kiderül, hogy Alap még mindig lakatlan, pedig a falu határában jó szőlők, bőven termő szántóföldek, rétek és legelők terülnek el. Megjegyzi viszont, hogy erdő sehol sem található a környéken.

A megye felszabadulása után (1688) új birtokosok jelentek meg a falvakban. Alapon 1696-ban a székesfehérvári kamarauradalom jószágigazgatóságának emberei jártak és Alapot a fehérvári prépost birtokának írták össze. Innen tudjuk, hogy Alapon ebben az évben már 50 hold szántóföldet megműveltek a néhány éve oda telepített lakosok. A jószágigazgató emberei ekkor a pusztát 200 forintra értékelték, és a sárkeresztúri uradalomhoz csatolták. A 17—18. század fordulóján a birtokhatárok elég bizonytalanok voltak. Nyilván tévedésből csatolták Alapot a sárkeresztúri uradalomhoz, amely ekkor a székesfehérvári prépostságé, de a kincstár kezelte. A tévedésre a kamara emberei ráébredtek és Alap bérlőit nem háborgatták a későbbiekben. 1717-ben Alapy Gábor és Alapy László adták át birtokrészüket (Alsóalap felét) Szekeres Istvánnak; aki ezután feleségével együtt gazdálkodott itt. A Salamonok: Farkas, Sámuel és László 1731 körül költöztek Alapra, miután a birtokot a zálogostól visszaváltották, s 1734-ben be is iktatták őket birtokrészükbe. A Salamonok a Vas megyei Balosa faluból költöztek vissza a Fejér megyei Alapra. A puszták (Felső- és Alsóalap) lassan kezdtek benépesedni. A délszláv lakosság a török hatalom megszűntével, de legkésőbb a Rákóczi-szabadságharc utolsó éveiben (vö.

Béri Balogh Ádám kölesdi csatája 1709-ben) menekült el erről a vidékről. A 18. század elején még meggyeszte tartottak a bizonytalan közállapotok. 1722-ben Alap és Szentivány között húzták meg a két helység határát, mivel az újratelepült lakosok között a birtoklást illető kérdésekben vita támadt. Tanúvallomások szerint a két puszta közötti határ mindig a forrás és a még jól látható malom helye között húzódott.

Továbbra is vitás a puszta határának a birtoklása is. Szekeres István után kb. 1735-ben Alapi Salamon László és később özvegye; nemes Rátky Rozália gazdálkodik az egész alapi pusztán, de 1740 körüli időktől már Salamon Farkas kezében van a birtok. Az újszerzeményi bizottság a birtokot Salamon László özvegyének, Rátky Rozáliának juttatta. 1734-ben pedig még keletkezett egy szerződés Alap birtoklására Szekeres István felesége és veje, Fördös Mihály között. Eszerint Fördös Alap-puszta felét — melyet ősei is örökös jussal bírtak — Körtvélyes-puszta felével elcserélte. Szekeresné birtoklása azonban csak néhány évig tarthatott, mert 1740 körül a puszta egyedüli birtokosa Salamon Farkas volt. 1754-ben az alapi birtokos nemesek között sorolják fel Salamon Farkason kívül még Salamon Ferencet, Salamon Lászlót, Salamon Dánielt és Salamon Mózeset, de Zlinszky Antal, Nagy István Antal neve is a birtokos nemes családok között szerepel. Armalista nemes (azaz birtok nélküli) Kis György, Karol András és Karol Bálint. Öt évvel korábban (1749) négy jobbágytelken élő nemes taksáját állapították meg, akik Alsóalapon éltek (Károly András, Kocsis János, Boros Tamás, Péter István). Alap határa tehát a 18. század közepén elkezdett aprózódni; ez a helyzet, mint láttuk, a Salamon család természetes szaporodása révén jött létre, de megjelentek idegen birtokosok és bérlők is (Jankovich Miklós, Adomány Ferenc. Ambrósy Mihály, Horváth Miklós, Mészöly István, Róth Ferenc).

A helység kiemelkedő egyénisége ebben az időben Salamon Farkas volt, aki a Fejér megyei felkelt nemesség hadnagyaként 1742-ben a poroszok ellen harcolt. Amikor a csatában a nemességet vezénylő alezredes elesett, Salamon Farkas főhadnagyként a sereg élére kerülve több sikeres csatában vett részt. A nemesi közbirtokosok mellett a pusztán kizárólag cselédség élt. 1748-ban 41 családot írtak össze, melynek 164 tagja volt.

A lakosság lelki gondozását a vajtai plébános végezte, de a 18. század első felében nincs „miséző helyiség” Alapon. 1749-ben Felsőalapon Salamon László és felesége egy kápolna építésébe kezdett, amely hamarosan fel is épült, mert 1754-ben arról értesülünk, hogy a kápolna ízlésesen emelt épület, tornya ugyan nincs, de 50 személy

befogadására alkalmas. Arról is szó volt, hogy a földesurak hamarosan egy parókia építésébe kezdenek, és keresik elhelyezéséhez a legalkalmasabb helyet. A kápolna felépülése után Alap továbbra is Vájta filiája maradt. Az 1749. november 8-án keletkezett szerződésben (amely Salamon Lászlóné Rátky Rozália és Szigethy György vajtai plébános között jött létre) olvasható, hogy a kápolna elkészült, abban a misemondás lehetséges. A misét szombati napon tartották a felsőalapiak számára. (1785-ben már van papjuk.)

Ebben az évben 634 fő élt Alapon, és a családok száma 120 volt. A lakosság társadalmi rétegződése a 18. század közepe táján kialakult folyamat eredményét jelzi. A nemesi réteghez 43 fő tartozik, míg a többi, a lakosság kb. 93%-a a feudális osztályrend legelesettebb rétegét, a pusztai cselédséget, zsellérséget alkotta. A két pusztán, Felső- és Alsóalapon 77 ház állott, melyeket a korabeli leírás egyszerűeknek említ. A 18. század hatvanas éveiben majdnem 10 ezer hold van a Salamon családok kezében Alap határából. Ebből Salamon László 3467, Salamon Farkas 3261, Salamon János 1652, Salamon József, Salamon György pedig közösen 1525 hold földet birtokoltak.

Az alapi és a szomszédos birtokosok között is gyakori a civódás. A Salamonok házasság révén rokonságba kerültek a farádi Vörös családdal is. Egyik tagja, Vörös Ignác Cecén volt birtokos — egyben Fejér megye alispánja —, aki az alapi legelők nagy részét elfoglalta, és cselédségét, s a gazdaság tisztjeit arra utasította, hogy ha az alapi birtokosok közül valakit a legelőkön találnak, fogják el és vigyék a vármegye börtönébe. A ceceiek hamarosan Salamon György közbirtokost találták a vitás földterületen, akit erőszakkal Cecére hurcoltak, megverték és elismervényt kényszerítettek ki tőle, hogy jogtalanul a cecei birtokrészen tartózkodott. Az egyes Salamon családok között is gyakori a vagyon miatti civakodás, főleg öröklések idején. 1787-ben Salamon Zsigmond és Salamon Sándor a birtokmegosztás kérdésében bírónak ugyan elismerik Fejér vármegye törvényszékét, de mindjárt hozzá is teszik, hogy feljebbviteli fórumként a királyi és a hétszemélyes tábla is számba jön. Ugyancsak Salamon Zsigmond és Salamon Sándor, Salamon György és Salamon Ignác igyekeznek gyarapítani gazdaságaikat azzal, hogy zálogba vesznek osztályostársaiktól birtokrészeket. 1789-ben a Zala megyei Getyén lakó ifjabb Salamon Sándor alapi birtokáért fizettek 800 forintot, melyet egy esztendő múlva meg is vásároltak. 1791-ben pedig Salamon Boldizsár és Salamon Imre alapi portióiért 600

forintot adtak. 1796-ban Cséfalvy Ferenc adja vissza a Salamonoknak az eddig kezelésében levő alapi gazdaságokat. Úgy látszik, hogy míg a Salamonok egyik ága vagyonosodott, birtokait házi kezelésben hasznosította, addig más ágak vagyoniilag inkább süllyedtek. Salamon Pál utódai 1794-ben 32 esztendőre adják zálogba birtokaikat Szluha Antalnak, aki hamarosan a többi rész-zálogbirtokokat is a maga által kezelt birtokhoz kapcsolja. A Salamon család kiemelkedő tagja Salamon Mihály volt, aki katonai pályán alapozta meg karrierjét. 1794—1796 között több csatában vett részt. Harcolt Belgiumban, itt a franciáktól fegyvereket zsákmányolt, másutt egységével hosszabb időn át tartotta az előrenyomuló ellenséget. A háborúban tanúsított bátor magatartásáért 1801-ben Mária Terézia-rendet kapott. Nemzeti gondolkodása és magatartása a hadseregben is kitűnt: még 1790-ben több tisztjával együtt a magyar országgyűlés elé olyan memorandumot terjesztett, melyben a magyar ezredekben a magyar vezényleti nyelv bevezetését, azután önálló magyar haditanács felállítását javasolták. A közkatonák védelmére is van szavuk: törvénytelennek tartják a katonafogdosás módszerét, a kiszolgált katonák számára pedig méltányos obsitot követeltek. Salamon Mihály 1803-ban nősült. Akkor Ferdinánd főherceg ezredében szolgált. Kérte, hogy 8000 forintnyi házassági kaucióját alapi birtokrészeire táblázzák be.

Salamon Mihály alapi birtokán tartózkodott, amikor megérkezett Napóleon magyarországi hadjáratának és ellene a magyar nemesi felkelés elrendelésének híre. A Fejér megyei felkelt nemesség élén Salamon Mihály alezredesként állott. 1816-ban magyar bárói rangot kapott, melyet a fiú- és leányág egyaránt örökölt. 1824-ben a Salamon családok Alap határából 9912,5 magyar holdat bírtak. Ennek egyharmada, 3467,5 hold, Salamon Lászlóé volt, míg a második harmadot többen — Salamon József és Salamon György 1525 magyar holdat, valamint Salamon János 1658,5 magyar holdat (azaz 3183,5 magyar holdat) — birtokoltak. A harmadik harmad Salamon Farkas kezében 3262,5 magyar hold terjedelmű volt. 1824-ben határvita támadt az alapi közbirtokosok és a rétszilasiak között. Megyei deputáció járja be a két puszta közötti határt, jeleket tűztek ki, és határhalmok létesítését határozták el. Érdekes a négyes határhalom meghatározás, mely szerint ott északról a mindszentpusztai, nyári napnyugatról a szentmiklósi, téli napkeletről az alapi, déli és dél-nyugatról pedig a rétszilasi határok találkoznak. Alapról a közbirtokosságot Salamon Zsigmond és többi társa, gazdatisztek és ispánok képviselték, a rétszilasiakat

Pázmándi Dienes, azután Huszár Gábor, Mészöly László közbirtokosok, de a pusztát jól ismerő pásztorok is — többek között Boros János gulyás — részt vettek. A nyolcadik és kilencedik határhalom létesítésénél szóváltás is támadt, mert az alapiak azt a rétszilasi legelő felé, az eredetitől jóval beljebb akarták emelni. Végül is a nyolcadikat a Leány-tó északi partján létesítették, majd a Leány-tó száraz medrébe a kilencediket is felhányták. Összesen tizenöt határhalmot emeltek a két pusztá között. Megszemlélték még a tomposi töltésen levő híd keleti szélén álló határkövet is, amely az alapi, cecei, rétszilasi határ találkozását jelezte. Ezt a határjelet a küldöttség rendben találta. 1825-ben Alsóalapon elrendezték az Alsóalapról Alsószentivánra és a Tolna megyei Kéren keresztül Paksra vezető utak kiinduló helyét. Az utak ugyanis a Denkovich telken, tehát magántulajdonban levő területen találkoztak, melyet még az alsóalapi út is keresztülszelt. Bajzáth György főszolgabíró, Kolosváry Pál táblabíró, azután a megyei földmérő az „osztályos térkép” szerint új nyomvonalat jelöltek ki az utaknak. 1828-ban a nemesi összeírás alkalmával 48 közbirtokost írtak össze a két Alapon. Ezek zömét a Salamon családok tették ki, melyek családfői a következők: Salamon Ignác, ifj. Salamon Ignác, Salamon Imre, Salamon Sándor, Salamon Miklós, Salamon Pál, Salamon János, Salamon Lajos, Salamon Antal, Salamon Ferenc, Salamon György, Salamon Imre, Salamon Elek, Salamon Zsigmond, Salamon András, Salamon Pálné és báró Salamon Mihály; azután Borsitzky György, Borsitzky József, Zlinszky Imre, Horváth Ignác, Horváth Gábor, Horváth Zsigmond, Horváth Miklós, Horváth Sándor, Horváth Ferenc, Ambrózy Mihály, Ambrózy János, Loktsánszky Ignác, Loktsánszky Antal, Loktsánszky János, Mikus Imre, Schnierer Antal, Borowszky József, Puha Mihály, Kováts Mihály, Sáfár János, Sáfár András, Kónya István, Molnár Ferenc, Heinrichffy Ferenc, Heinrichffy Ignác, Radványi Ádám, Komjáthy István, Tóth Imre, Tóth Zsigmond és Bontz Mihály. Alap határa tehát egyre aprózódott. 1831-ben Salamon Antal 200 holdat adott el Haáder György táblabírónak 9600 pengő forintért. A lányok is örököltek, és ezek a birtokok végleg kicsúsztak a Salamonok kezéből. 1761-ben Salamon Ferenc alapi birtokát teljes egészében három leányára hagyta. Más családok pedig a fiúág számára igyekeznek megmenteni a vagyont. 1830-ban Salamon Ignácné (született farádi Vörös Anna) férje adósságának kifizetése végett eladta Zala megyei birtokait. Ezzel megmentette az alapi vagyont, amelyet a fiúág örökölt.

1830-ban a két Alap-pusztán és a tanyákon 1524 lélek élt. Felekezeti megoszlásuk: 78% r. kat., 14% református, 4,5% izraelita, 3,5% evangélikus. Egyházi anyakönyvezés 1828—1895 között a következő helyeken történt: a reformátusokat Cecén, az evangélikusokat Sárbogárdon, a római katolikusokat pedig 1859 decemberéig Sárszentmiklóson írták be, mivel a római katolikus plébániát 1860. január 1-i hatállyal megszervezték Alapon. Az anyakönyvezés ezután itt történt.

Felsőalap népessége a 19. század eleje óta szinte stagnál, viszont Alsóalapon a népességszám növekedése gyors. Felsőalapon 1838-ban 219 a nem nemesi származású lakos, akiknek zöme a közbirtokosság szolgálatában állott: 68 szolgalegény, 6 kertész, 2 kézműves, 2 uradalmi tiszt a családfők közül. Alsóalapon 773 fő tartozik a nem nemesi származásúak közé. Ezek közül 98 szolgalegény, 107 pedig cseléd, kertész. Mindkét pusztán hiányoznak a kézművesek, mindössze 2 takács élt Alsóalapon. Az ipari termékekért messze vásárookra jártak. Az alapiak nemcsak a környék vásárait keresték fel, hanem még Veszprémbe, Fehérvárra, sőt Pápára is eljártak, ahová terményeket szállítottak, illetve állatokat hajtottak eladásra. Elemi iskolák létesítésére a nemzeti ébredés korszakának végén került sor Felső- és Alsóalapon is. Felsőalapon 1838-ban Salamon Zsigmondné és fia, ifj. Salamon Zsigmond épített iskolát a pusztán és a felsőalapi-pusztához tartozó több szállás, település cselédgyermekéi számára. Ekkor már mintegy 400 fő lakott Felsőalapon és környékén, de az első években a tanítás nehezen indult. 1840-ben mindössze 15 tanulója volt (10 fiú és 5 leány). Az iskoláskorúak azonban azért sem látogatták teljes számban az iskolát, mert tanítás csak télen volt. Ekkor azonban a nagy havazás és a zord időjárás megakadályozta a gyermekek tanyáról Felsőalpra történő járását, nyáron pedig a szülők a mezőgazdaságban alkalmazták a gyermekeket. A felsőalapi tanító egykor urasági tiszt volt, aki a számolásban, írásban gyakorlott, és olvasásra is tudta a gyermekeket tanítani magyar nyelven. Ugyanakkor Alsóalapon, amely jóval népesebb, tanítónak elfogadható személy és iskolaépület nincs. Alsóalapon 1840-ben 1011 fő lakott, így a gyermekek száma is többszöröse a felsőalapiaknak. Az iskolai oktatást egy idős szabómester végezte saját házában, aki rendszertelenül tartotta az órákat. Ide azonban csak azok a szülők járatják gyermekeiket, akiknek valami vagyonuk van és a tanítás költségeit vállalják. A többség azonban semmiféle oktatásban nem vesz részt. Az alsóalapi iskolát az egyházi hatóság nem ismerte el „tanintézetnek”, így nem is vették fel az iskolai összeírásba sem. Ezért a fej érvári

egyházmegye püspöke, Barkóczy László sürgetésére a közbirtokosok 1843. november 5-én kéttantermes iskola felépítését határozták el, melynek költségét 1200 forintban jelölték meg. Az alsóalapi iskola létesítését többek között Salamon Zsigmond, Salamon György, Salamon Pál, Horváth Ignác, Horváth Vince, Zlinszky István támogatták. Iskolamestert is fogadtak, aki évente kapott 10 mérő búzát, 30 mérő rozst, 20 mérő árpát, 10 mérő kukoricát, azután 60 pengő forintot, két öl fát, 6 szekér szalmát. Ezekben az években Felsőalapon új kápolnát építettek, hiszen a Salamon Farkasné által 1749-ben épített majdnem 100 esztendő volt, és a 19. század harmincas éveiben már a rombadőlés fenyegette. Az istentiszteletet Felsőalapon a sárszentmiklósi káplán végezte. A kápolnát ezután már a közbirtokosság tartotta fenn, ők fizették a káplánt is, akinek évente 150 forintot adtak.

A negyvenes években Széchenyi István ösztönzésére országszerte lóversenytársaságok alakultak. Alapon ez 1842-ben jött létre, s a társaság tisztikarában alapi és környékbeli birtokosok vettek részt, többek között ifj. Pázmándi Dienes, Csapó Vilmos, Fiáth Pál, Festetics Sándor, Gaál Eduárd. Az első lóversenyt a társaság 1842. október 4-én tartotta. Ezután többször került sor versenyekre, amelyek alkalmával a megjelent nemesek élénk politikai eszmecsere is folytattak. 1842-ben 11 közbirtokos 52 forintot adott egy parasztok által rendezendő lóversenyre. Nincs azonban adatunk arra, hogy egy ilyen versenyen parasztok is részt vettek volna.

Az 1848—1849. évi események szereplői Alapon a nemesek voltak. A Salamon családok közül a reformkorban többen a liberális eszmék, s a polgári átalakulás képviselői. Salamon Lajost 1848-ban a váli kerület országgyűlési képviselőjévé választották. A május 1-i vármegyei bizottmányi közgyűlésen pedig ifj. Salamon Pál, Salamon Sándor, Salamon Lajos, Salamon Zsigmond, azután Végh Gábor, Tóth Zsigmond, Röff József, Koller Pál, Horváth Miklós. Horváth Imre, Horváth László és Horváth Vince volt alapi nemesek jelentek meg, akik egyben a polgári átalakulás megyei eseményeinek is aktív cselekvői lettek. A lakosság zöme, a cselédség és a zsellérek kezdetben közömbösek a nemzeti ügy iránt. Társadalmi, gazdasági kedvezményeket vártak a márciusi forradalomtól, amelyet nem kaptak meg. Első megnyilatkozásuk 1848. június 25-én volt, amikor az alapi és a szentiváni lakosok előtt kihirdették a nemzetörtség szervezéséről és felesketéséről szóló megyei rendelkezést. Az egybegyűlt tömeg a polgári átalakulást egyöntetűen az „urak ügyének" minősítette és a két pusztából mindössze három ember lett nemzetőr. A hagyomány szerint ez a

közömbösség azonban hamarosan feloldódott. Az alapiak tömegesen vettek részt abban a népi megmozdulásban, amely október elején végül is Ozoránál fegyverletételre kényszerítette az egyik horvát hadtestet. Az alapi nép is kaszákkal, villákkal volt felfegyverkezve, s élükön az alapi nemes urak állottak. 1848 őszén a horvátok kiűzése után sorshúzás útján honvédeket állítottak ki. Felső- és Alsóalapon 11 egyén lett katona, de meg kell mondani, hogy egyik sem volt helyi születésű. A nemzetőrség létszáma 1848 őszén már kiegészült. A haza közvetlen veszélyére lényegében fegyverbe állottak az alapiak is, s 45 nemzetőrt írtak össze. 1849-ben többen katonáskodnak közülük. Még 1896-ban is számon tartották, hogy Puha György honvédtizedesként, Takács István pedig honvédként szolgált az 1848—1849. évi szabadságharc katonái között.

Az 1848-cal kezdődő tőkés korszak egy évszázados fejlődését az előző idők megkövesedett gazdasági és társadalmi viszonyai döntően determinálták. A volt köznemesség politikai befolyása a település életében mindig döntően érvényesült. Ezek birtokaikat a 19. század második felében ugyan jórészt elveszítették, de a helyükbe került „úri birtokosok” a vagyonnal együtt átvették azt a társadalmi szerepet, amelyet a birtokos nemesi réteg azelőtt képviselt, és vitt az ország, a vármegye, s a település életében. A településen 217 közbirtokos gazdálkodott 1863-ban. Alapon úrbéri elkülönítés nem volt, mert hiányzott az úrbéres lakosság. A birtokosok tehát valamennyien a volt nemesi közbirtokosok, s ezek örökösei közül kerültek ki. Földdel 180 család nem rendelkezett, akik gazdasági cselédek voltak. A kézműves-iparos családok száma 44, akik között takács 6, molnár 5, szabó 4, kovács 4, kereskedő 6, kocsmáros 5 volt. Az értelmiségi csoportot az orvos, a községi jegyző, két gazdatiszt, a katolikus lelkész, azután a református, az izraelita és a katolikus tanító alkotta. 1850-ben 237 házban 1754 lakos élt. 1856-ban már 1893 főt írtak össze; 1870-ben 2011, 1890-ben 2370 és 1910-ben 2802 lakos élt Alapon. A közbirtokosok közül 10 év alatt 11 veszítette el birtokát. 1870-ben 206 birtokost tartottak nyilván. Vagyoni rétegezettségük jelzi az egykori közbirtokosság általános elszegényedését. A gazdák 76%-a 10 holdon aluli birtokkal rendelkezik, és a 10—25 holdasok a gazdák 6%-át, a 25—100 holdasok 9%-át, a 100—1000 holdasok 7%-át, az 1000 holdon felettiek pedig 1%-át teszik ki. Az éves szolgák ekkor már 200-an, a napszámosok 256-an voltak. A szolgák és a napszámosok a helybeli uradalmakban, nagygazdáknál találtak megélhetést, tehát valamennyien a mezőgazdaságban dolgoztak. Az uradalmakban a

konvencióc cselédek — a béresgazdák, öregbéresek, béresek, fejősök, tehenesek, bárányosok, meddősök, kospásztörök, juhászok, csőszök, igáskocsisok, kovácsok, kertészek — látták el az állatok gondozását és az igásmunkát is.

1893-ban a nagybirtokosok a következők:

Név	Földterület nagysága (kat. hold)
Csilléry József	168
Hanke Ferenc	138
Koller Ignác	250
Petrás Pál	730
Réh Mór	855
Salamon Zsigmond	1468
Vantsay Sándor	382
Bartal Pál örökösei	1478
Czuczák Lipót	167
Nagy Zsigmond	567
Schlesinger József	138
Odeschalchi Gyula herceg	286
Alap község	140

1897-ben a következőknek volt 100 kat. holdon felüli birtokuk:

Név	Földterület nagysága (kat. hold)
Borbély József	160
Czuczák Lipót	210
Kisari Pál	100

Koller Tivadar	434
Kommer Gyula	343
Sárközi Aurélné	1491
Arany Lászlóné	1484
Nagy Sándor	279
Réh Mór	947
Vantsay István és báró Salamon Mihály	528
Hanke Ferenc	164

A tőkés fejlődés első évtizedeiben a dzsentri birtok végleg kicsúszott a tulajdonosok kezéből. Salamon Mihály örökösei — Alapi Ödön és Szévald Oszkár — már csak 40—40 holdon gazdálkodtak a 20. század első harmadában. Salamon Zsigmond utód nélkül halt el. Rokonai egymás között osztozva 100—200 holdas gazdaságokat alakítottak ki, akik viszont a birtokot eladták Szalay Gizellának, aki Arany László (a költő fia), majd annak halála után Voinovich Géza felesége lett. A birtok azonban mindvégig Voinovich Gézáné, szül. Szalay Gizella néven állott. Salamon Pál és Salamon György uradalma (István, Sándor-, Pál- és Móriczmajorban) Vantsay Istváné, Réh Móré és Koller Ignácé lett. A Bartal család uradalmát 1880 körül Salamon Ádám ugyan megvásárolja, de ez hamarosan Sárközy Aurélé lett (ekkor Fejér megye alispánja). Ennek halála után felesége 1914-ben a birtokot Fried Manónak adja el. Petrás Páltól Koller Tivadar és Kommer Gyula veszi meg a gazdaságot.

A község állattenyésztése virágzó. Különösen a ló- és a birkatartás volt kifizetődő. A lovakat igázásra szívesebben alkalmazták, mint az ökröket. 1846-ban Alsóalapon például 100 lovat és csak 40 ökröt alkalmaztak igázásra. A hatvanas évek elején a két Alap-pusztán és a tanyákon 230 ló, 80 igásökör, 280 tehén, 111 növendék állat, 8000 juh és 470 sertés volt. Az állattenyésztés kifizetődő volt, bár a marhavész (1854-ben), azután szárazság megtizedelte az állományt. A hatalmas kiterjedésű legelőkön és a réteken természetes takarmány bőven termett. Amikor az istállózó állattenyésztés szélesebb körűvé vált, és néhány év alatt kiheverte a pusztulást, ugrásszerűen növekedett az állatállomány, 1870-ben 302 ló, 563 szarvasmarha, 8650 juh és 978

sertés volt a településeken. Már az 1860-as évek elején sok tavaszi növényt vetettek: 1862-ben például 1000 hold volt a tengerivetés, 800 hold az árpa, zab 540, burgonya 90, a köles, hüvelyesek és herefélék pedig 1000 holdnál is többet foglaltak el Alap határából.

A szabadságharc leverését követő önkényuralmi időszak alatt a két Alap települést egy helységnek tekintették, amelyhez Péterszállás és Alsószentiván népes puszták is tartoztak. 1850-ben Alapot az újonnan alkotott hercegfalvi járásban találjuk. Az alkotmányos időszak beálltával (1860. december) ismét a sármelléki járáshoz tartozik. Az 1848. évi megyei bizottmányban Alapról 1860—1861-ben is ugyanazok találhatók, de kiegészült az újabban betelepült, vagy társadalmilag felemelkedettekkel. Új nevek a következők: Reitman Vendel (plébános), Oszvald János, Palásti József, Bartal György, Háder László, Petrás Pál, Börötszky József birtokosok. Alsóalap lakossága számottevően emelkedik, míg Felsőalapé stagnál. Előbbi helyen 1200 fő élt 1850-ben, míg az utóbbiban csak 323. A vallási megoszlás kiugróan a katolikusok javára tolódik el: 1850-ben a lakosság 79%-a katolikus, 14%-a református, 4%-a izraelita és 3 %-a evangélikus. Nemzetiségükre nézve zömmel magyarok (90%), de németek is vannak az alapi településeken (4%), valamint zsidók (6%).

Alap a 19. század közepe táján országszerte ismert név lett, s hamarosan idegen emberek, jómódú nagybirtokosok és tőkészek keresték fel abban a reményben, hogy betegségükre itt gyógyírt találnak. Mindkét Alap településen volt gyógyforrás. A felsőalapot 1852-ben Salamon László birtokán kútásás közben fedezték fel. Az alsóalapi keserűvízforrás már korábban ismert volt, de azt is 1852-ben kezdték rendbehozni, s vizét ivókúrára is felhasználni. A fürdőről az volt a vélemény, hogy gyógyhatása a híres európai fürdőkkel vetekszik. A 19. század ötvenes-hatvanas éveiben kedvezőtlen gazdasági viszonyok uralkodtak, mégis a vagyonosabb osztályok tagjai messze földről is meglátogatták a gyógyfürdőt. Az 1860-as években évente átlag 50 fő tartózkodott huzamosabb ideig Alapon, de futóvendégként kb. 2000 fő kúrálta itt magát. Az Alapra érkezett vendégeket szállodában helyezték el, de a közbirtokos családok is felajánlották szobáikat a fürdővendégeknek. 1868-ban úgy látszott, hogy a fejlődés anyagi feltételei is biztosítottak. A Földművelés, Ipar- és Kereskedelmi Minisztérium 1869-ben engedélyezi a gyógyvízforrás üzemeltetésére alakult részvénytársaság működését. A tulajdonosok azonban csődbe jutottak, így 1871-ben már arról értesülünk, hogy a fürdőház összeomlott. 1875-ben azonban három helyi

birtokos megvásárolta a fürdőt és a keserűvízforrást, s azt még ebben az évben megnyitották. A fürdőházban 8 szoba volt 12 káddal, és ebben az évben 106 állandó vendég tartózkodott Alapon. Az ún. futóvendégek száma 481 volt. A következő évben azonban csökkent a forgalom, a primitív elhelyezés ugyanis nem vonzotta az előkelő vendégeket.

Az iskolákat a felekezetek tartották fenn. 1859-ben kétosztályúvá bővült a katolikus iskola. Ezt a közbirtokosok anyagi hozzájárulása tette lehetővé. Működött már ekkor egy református és egy zsidó elemi iskola is. Korábban ugyan felmerült egy községi népiskola felállításának a terve, ahová felekezetre való tekintet nélkül jártak volna az alapi gyerekek. Ez a terv azonban (1853) megghiúsult. Az iskoláztatás csak az írás és olvasás elsajátítása területén hozott eredményt. 1870-ben — tehát az elemi iskolai oktatás általánossá válása után — már 642 fő tudott írni és olvasni Alapon, de külön csak az olvasáshoz értett még 168 személy. Analfabétának 1202 egyént tüntettek fel. Ez utóbbiak nyilván zömükben az idősebb generációhoz tartozók, akik iskolai oktatásban a negyvenes években még nem részesültek. Katolikus templomot Alsóalapon a 19. század ötvenes éveiben alakítottak ki egy lakóházból. Plébánost 1860-ban kaptak. A templom azonban csak ideiglenesen felelt meg céljának. Ezért 1863-ban egy új építésébe kezdtek, amely 1865-ben el is készült Felszentelése 1865. november 5-én történt. A reformátusok 1875-re lettek készen templomukkal, egyházközségük azonban 1902-ig Cecéhez tartozott.

Az 1898. évi IV. tc. alapján a község Alsó-Alap nevet kapta. Az országos községi törzskönyvbe Felső-Alap helységet is felvették. A 8688 kat. holdas határban a 19. század végére a majorok és tanyák egész sora fejlődött ki, így: Borbély-, Tivadar-, Lenkemajor, Péterszállás, azután Ida-, István-, Móricz-, László-, János-, Zsófia-, Elek-, Sörke-, Rongyos-, Pál-, Czuczák-belső és Czuczák-külsőmajor, valamint Hermán- és Kaszatanya. A mai község területét és még néhány külterületi lakott helyet Nagy Sándor, Borotzky Mihály, Borotzky László, Borotzky Elek, Boncz Mihály, a Puha testvérek, az Ambrózyak, a Borsitzkyek, Salamonok, Horváthok, Kapuváryak, Tóthok és Zlinszkyek által birtokolt földek alkották. E családok azonban jó részben elvesztették ingatlanaikat, más részük örökösök hátrahagyása nélkül halt el.

Az egykori Alsóalapon a feldarabolt ingatlanokat a cselédek vásárolták meg. Az első között telepedtek le a következők: Alpek Ferenc, Falusi István, Major András, Kaszás György, Haj dók György, Haj dók István, Gyöpös Ferenc. A későbbi telepeseknek

azonban nem volt már lehetőségük ingatlanszerzésre. A lakosság egyötöde eladta ingatlanát, nagyobb része az akkor telepített Kislángpusztára költözött, más része Baracsot választotta lakóhelyül. A szomszédos községekbe is mentek alapi családok, akik bérletföldeken kezdtek gazdálkodni. A község képviselő-testülete 40 tagú, amelynek az 1886. évi XXII. tc. szerint 20 virilista és 20 választott tagja volt. A képviselő-testület évente 2 rendes közgyűlést tartott, de rendkívüli gyűlést bármikor összehívhatott a község vezetője, a bíró. A község szervezési szabályrendeletét 1888. június 22-én hagyták jóvá. A községnek ekkor 2131 lakosa volt, és nagyközségi státuszt kapott. A községi alkalmazottak létszámát is ekkor határozták meg. A jegyző mellett alkalmaztak 1 hajdút, 1 kisbíró, 1 éjjeliőrt, 1 szülésznőt, 1 orvost, s pénztárnokot. A képviselő-testületi tagság a község vagyonosabb gazdáiból került ki, bár választás útján bekerülhettek oda a szerényebb vagyonnal rendelkező lakosok is. 1892-ben Erős József, Kisari Pál, Béres Pál, id. Béres György, ifj. Béres György, Herbst Márton, Jani József, Károly János, Fejes Mihály, Harangozó Pál, Major András, Svajda József gazdák foglalnak helyet többek között a községet irányító testületben. 15 év múlva azonban újabb nevek tűnnek fel, köztük Koller Tivadar, Koller Pál, Tóbel Ferenc, Mattern István, Mayer Ignác, Váncsay István, Kommer Gyula, Lengyel József, Falusi János, Tóth János, Bozsoki Pál, Kuthy Géza, Kaszás József és Somogyi István. A községi elöljáróságot a bíró, a jegyző, a törvény bíró, a pénztárnok, a közgyám és 8 esküdt alkotta. A tiszti létszámba nem tartozott bele az írnok és a körszülésznő. A vármegye törvényhatósági bizottságának virilista jogon tagjai. Alapról: Petrás Pál, Réh Mór (1875 óta birtokos Alapon), Végh Gábor, Nagy Zsigmond, Vantsay Sándor földbirtokosok és Stauber Albert bérlő. A községi bíró személye elég gyakran változik. 1886-tól Tóth István, 1900-tól Varga Mihály, 1903-tól Árki József viseli ezt a felelősségteljes tisztséget. A községi adminisztrációt Árvay Ferenc vezető jegyző irányítja, akit 1888-ban vált fel Árvay Zoltán. Árvay Zoltán jegyzői képesítését 1879. október 3-án szerezte és Alapon 1887. szeptember 17-én választották meg községi jegyzővé.

Az új vezető jegyző a községi szervezési szabályrendeletben megszabott elvek ellen tiltakozott. Mindenekelőtt a vezető jegyző fizetésének alacsony voltáról beszél, azután egy segédjegyzői állás szervezésére tett indítványt a képviselő-testület előtt. Hivatkozik a nagy létszámú községre, amelynek lakói a szokásos ügymeneten túl is feladatokat rónak a községi adminisztrációra. Hivatkozik többek között a

dohánytermelőkre, akiknek a termelési engedélyét évente meg kell újítani. Dohányt a korábbi évtizedekben is termeltek Alapon, még tiltott területeken is. Erre mutat az 1866. december 7-i incidens is, amikor felső-alapi cselédek megtámadták a fináncjárórt, akik csempészbándát tartóztattak fel 4 dohánnyal megrakott szekérrel együtt.

A község vezetősége szabályrendeleteket alkotott, melyek híven tükrözik a tőkés fejlődés községi folyamatait. Az egészségügyi szabályrendelet keretében például foglalkoznak a községi orvosi, szülésznői kérdésekkel az 1880-as évek elején, de csak 1886 nyarán vállalják, hogy évente rendszeres fizetést adnak egy oklevelés szülésznőnek, aki Alsószentivánban is ellátná a teendőket. A fizetését 600 forintban állapítják meg, azután szülésenként is járt neki bizonyos összeg. (A pusztai cselédektől 1 Ft 50 krajcárt, a kisbirtokos családoktól 2, a vagyonosabbaktól 3, illetve 4 forintot kérhetett.) Feladata volt még a betegápolás is. A munkaképtelen és vagyontalan betegeket például 8 napon át köteles volt ingyen ápolni.

1881- ben a körorvos Lubi Lajos, akinek seborvosi képesítése volt. Működik ekkor már egy gyógykovács is Alsóalapon.

A tűzvészek keletkezésének megakadályozására 1886. augusztus 18-án hoztak szabályrendeletet. Eszerint a szérűskertekben a szalmakazlakat, szénaboglyákat, a gabonaasztagokat, ólakat, fáskamrákat és könnyen gyúló anyagokat a lakóházak és a gazdasági épületek közelében nem lehet elhelyezni. Például egy 600 négyszögöles telken álló ház gazdája a gyúlékony anyagot 8 méterre helyezheti el a saját, vagy a szomszéd házától. Községi önkéntes tűzoltóegylet 1889-ben jött létre. A község építési szabályrendelete is szem előtt tartja a tűzvédelmi feladatokat. Elrendeli, hogy a lakóházakban a mestergerenda és a kémény között legalább 15 cm vastag fal legyen, valamint azt is, hogy a 20 méter szélességű, vagy ennél keskenyebb telken csak a telekhatár egyik szélére, illetve annak hosszában lehet épületet emelni.

1892 tavaszán hegyközségi szabályrendelet kiadására került sor. A község legnagyobb egybefüggő, szőlővel beültetett területe a „Malomér-melléke” volt. A hegyközség külön elöljáróságot választott, amelyet az árokkal bekerített szőlőterületen belüli tulajdonosok teljes jogú testületnek ismertek el. Ez hegybíróból, 2—3 esküdtből állott, akik Szent György-nap táján (április 24.) hegypásztorokat fogadtak. A hegypásztorok kötelessége volt a szabályrendeletben megalkotott elvek megszegőit a

hegyközségi elöljáróság elé rendelni, akik a kihágást megtorolhatták. A szabályok elég szigorúak és tükrözik a gazdaérdekek védelmét. Többek között rögzítik, hogy a szőlőkhöz csakis a hegykapukon lehet közlekedni, s aki az árkokon át közelíti meg akár saját szőlőjét is, kihágást követ el. A hegy kapukat soha nem lehetett nyitva hagyni, azokat akár a gyalogos, akár a szekeres köteles volt az áthaladás után becsukni. Tilos volt más területén keresztüljárni. Erre a célra még a szőlőföldek kiadásakor megfelelő szélességű utakat mértek ki. Ezeket azonban idővel szőlővel beültették és csak keskeny, szekérközlekedésre alig alkalmas utak maradtak. 1892-ben elrendelték, hogy a kocsutak 3 méter 75 cm szélesek, a gyalogutak pedig 1 méter szélesek legyenek. Elrendelik, hogy a hegyben a szüretet csak az őszi hegygyűlés után lehet megkezdeni, fát ültetni pedig csak a második szőlősor utáni sorokban lehetséges. A szabályrendelet külön foglalkozik a szőlők időben és szorgalmasan történő műveléséről. Kimondják, hogy a szőlősorokat csak kézikapával lehet művelni, és a gazdák lovat vagy más állatot a szőlőkben vontatásra alkalmazni nem merészeljenek. Eltiltják a szőlőkben az állatok legeltetését, valamint sötétedés után a szőlőben való tartózkodást is.

Hivatalosan politikai jellegű szervezet nem működött a községben, de az 1899-ben megalakult Polgári Olvasókör, az 1895-ben létrejött Katolikus kör függetlenségi, illetve néppárti politikai befolyás alatt állt. 1899-ben alakult az alsó-alapi izraelita egyesület (Chevra Kadisa), amely lényegében segélyező egyesület volt.

A községnek jövedelmező vagyona nem volt, így a katonatartás terheit vállalni nem tudta. A katonatartás terhe még a 19. század utolsó évtizedeiben is a falusi lakosságra nehezedett. 1882 és 1890 között 35 házban 515 lakás volt. A községben és a pusztákon 331 főnyi legénységnek és 142 lónak tudtak egyszerre helyet biztosítani. A pusztai birtokosokra is hasonlóan hárultak a katonai terhek. Arany László majorjában 4 főt és 3 lovat helyeztek el. Sárközy Aurél, Koller Tivadar, Réh Mór, Czuczák Lipót és Váncsay Sándor tulajdonában levő birtokok majorjaiba is helyeztek el katonákat.

Mindennemű kiadását pótdóból fedezi a község. 1889-ben a földadó után 12%, egyéb adónemek után pedig 15% volt a községi pótdadó. 1900-ban a községi pótdadó összege 6852 koronát tett ki. 1891-ben az állami egyenesadó összege 17 320 forint volt. A 19—20. századfordulón az alapi nincstelen lakosság helyzete egyre mélyebbre süllyedt. Az elvándorlás más falvakba, azután a kivándorlás Amerikába, Nyugat-Európába a szegénységen csak enyhített, de azt megoldani nem tudta. Így az

agrárszocializmus Alapon is jelentkezett a 19. század utolsó évtizedében. Az uradalmak cselédsége és a község földmunkásai a földbirtokosokkal szembehelyezkedve gazdasági követelésekkel léptek fel. A Réh-féle pusztákon az aratók 1897. július 5-én megtagadták a munkát, és csak a csendőrség megjelenése kényszerítette az aratókat a munka felvételére. 1901. július 19-én pedig Bartal-pusztán az aratók megtámadták az uradalmi ispánt és súlyosan megsebesítették.

Az első világháború alatt kb. 500 fő teljesített katonai szolgálatot Alap községből. (Ezek tényleges katonai szolgálatot teljesítők, tartalékosok, póttartalékosok, önkéntesek és népfölkelők voltak.) Egynegyedük a közös hadsereg ezredeiben szolgált, 60 főt pedig hadimunkára soroztak. 50 lovat is beszolgáltattak az alapiak a katonaság részére, de ezekért elég jó árat fizettek. Hősi halott 55 volt, eltűnt és nem tért vissza a községbe 15 fő, hadifogságba esett 80 alapi katona, akik a háború utáni években valamennyien visszatértek. 18 fő részesült katonai kitüntetésben. Hadisegélyt 289 hadba vonult családja kapott, de két birtokos: Fried Manó és Kommer Gyula a bevonult cselédek családjának a munkavállaló bevonulása időtartama alatt is kimérte a konvenciót. A fémrekvirálás során 5 harangot vittek el a templomokból, és egy alkalommal 16 szarvasmarhát. A háborús években menekült családok éltek a községben; így 59 osztrák, 36 horvát és szlovén, 32 székely, azután galíciaiak is. A munkaerő bizonyos mérvű pótlására 1915 nyarától hadifogoly munkásokat alkalmaztak az uradalmak, de a kisbirtokosoknál is volt 1—1 hadifogoly. Fried Manó, Koller Tivadar, Kleirk Endre, Váncsay István gazdaságaiban váltakozó számmal, 10—25 között alkalmaztak főleg orosz hadifogoly munkásokat. 1918-ig összesen 110 hadifogoly dolgozott Alapon.

A világháború utolsó éveiben az élelmiszerválság elérte Alapot is. A gazdasági cselédség, a falusi földmunkások sztrájk kilátásba helyezésével követelik a munkaadóktól a több konvenciót, a magasabb munkabért, a községi elöljáróságtól pedig hatósági lisztkiutalást igyekeznek kicsikarni. A vezető jegyző szerint a közhangulat napról napra romlik, amit rendkívüli élelmiszer-juttatásokkal kívántak leszerelni. Ez azonban csak ideiglenesen sikerült. A háború végén, a hazatért katonák forradalmi hangulatot teremtettek a községben, miközben a nagybirtokok kirablására is sor került. A hazatért katonák nem voltak hajlandók munkát vállalni. Az a groteszk helyzet állt elő, hogy míg a háború négy esztendeje alatt silány munkaerővel minden megművelhető földet bevetettek, termény soha nem maradt télre a földeken, addig 1918 őszén az uradalmak, s a nagygazdák teljes kukoricakészlete a szárán maradt, s

csak a Tanácsköztársaság kikiáltása után, a politikai és gazdasági rendszer viszonylagos konszolidálása során történt meg annak betakarítása. A földkövetelő mozgalmak 1919 elején elérték Alapot is. A község határában fekvő nagybirtokokra azonban más községek is igényt tartottak. A Sárszentmiklós—Rétszilas-pusztai lakosság például 1919 március elején az Arany-féle birtokból 250 kat. holdat kért, melyet 1919 tavaszán szövetkezeti alapon kezeltek volna, de megígérték, hogy 1919 őszén azt a tagság meg is vásárolhatja.

A Tanácsköztársaság helyi hatalmi szervét, a munkás- és paraszttanácsot 1919. április 10-én választották meg. A 30 tagú tanács végrehajtó bizottságot küldött ki a falu vezetésére. Elnöke P. Kovács János, tagjai Buzai Antal, Szűcs Pál és Hackstock Ferenc voltak.

Az 1919 augusztusában hatalomra jutott új rendszer szociális intézkedéseket igyekezett bevezetni. Ezek közül a leglényegesebb a házhely- és a földingatlan-juttatás volt. Az első világháború utáni években az egész községben nagy nyomorúság uralkodott. A háború előtti viszonylagos gazdasági prosperitásnak most nyoma sincs, a nagy tömegű agrárproletariátusnak egy része nem talált alkalmazást a mezőgazdaságban. 1923-ban a napszámos családoknak több mint a fele nem jutott aratáshoz, így ezek a legalapvetőbb élelmiszereket is nélkülözték. A napszámosok mellett a törpebirtokos egzisztenciák is a szociális süllyedés útján jártak. A parasztság körében általános volt a földreform utáni vágy. Erre való törekvésüket az ellenforradalmi rendszer kihasználta, és fennen hirdette, hogy nem a proletárdiktatúra, hanem az ellenforradalom váltja valóra a parasztság évszázados álmait, és ezek között a földreformot is. Ez az akció házhely-juttatással kezdődött, ami igen nehéz feladatot jelentett, mert a nagybirtokosok ellenállásába ütközött. A község belterületén Koller Tivadarnak és Hanka Ferencnének voltak házhely céljára igénybe vehető ingatlanaik. Kísérleteztek Fried Manó birtokának házhelyek céljára való kisajátításával, de ő is ragaszkodott a szántóföldi területhez. Helyette még 1921-ben átadott 300 hold legelőt. Ezek kiosztása az igénylőknek részben meg is történt, majd kishaszonbérletek kialakítására is történtek lépések a Váncsay-féle gazdaságból. A reformnak ez a csekély eredménye az alapiakat nem nyugtatta meg. 1922 júniusában az agrárproletariátus körében fásult és elkeseredett hangulat uralkodott. Hatósági közbelépés folytán a nagybirtokosok engedtek eddigi merev elzárkózásukból, és hajlandók voltak földeket reform céljára átengedni. 1926-ig 124 család kapott

házhelyet, és 734 kat. hold ingatlant osztottak ki 586 családnak. A juttatottak nagy száma magában is jelzi, milyen roppant tömegű agrárproletár élt a községben. Rögtön le is kell vonnunk azt a következtetést, hogy ilyen nagy csoportot a falun belül elszigetelni nem lehetett. Így az uralkodó csoportoknak mindig számolniuk kellett azok politikai magatartásával. A rendszer nyújtott is nekik némi kedvezményt. A Falusi Kislakásépítő Szövetkezet segítségével meg is kezdték a házhelyeken a lakóházak építését. 1937-ig 39-et sikerült felépíteni. A földreformmal azonban nem érte el célját az ellenforradalmi rezsim, bár az átlagjuttatás egyedenként több mint 2100 négyszögöl volt. Ez egy vagyontalan családnak, ha van lehetősége a föld művelésére, igen sokat jelentett. Csakhogy ezek a juttatott földek több hátrányt jelentettek, mint előnyt. Mindenekelőtt távol estek a községtől, azután méregdrágán adták őket. Törlesztésképpen évi 36 pengőt kellett egy hold után fizetni. A föld azonban sok esetben nem jövedelmezett annyit, hogy a törlesztést ki tudták volna egyenlíteni. Így a tartozások évről évre gyarapodtak, ami a juttatott földek elvételét vonta maga után. Ugyanakkor többen le is mondtak a juttatott ingatlanokról. Földreform céljára Fried Manó 621, Váncsay István 54, Voinovich Gézáné 212 holdat engedett át. A földreform során sikerült a gazdáknak legelőterületet is kialakítaniuk. Alap híres állattenyésztő hely volt. A kisbirtokosok azonban a legelőterület hiányát mindig érezték. 1923-ban 229 kat. holdon (210 tulajdoni egységben) alakítottak ki osztatlan területen közlegelőt. Ez a nagyobb gazdák állatai számára szolgált legelőül, míg 1927-ben 72 kat. holdon 102 juttatott is közlegelőt hasított ki. Ez utóbbit is társulati alapon kezelték.

A földreform azonban nem tudta a megélhetési nehézségeket megszüntetni. Az agrárproletárok helyzete volt a legaggasztóbb. A gazdasági cselédek: béresek, kocsisok, pásztorok, uradalmi kézművesek, kertészek egyforma konvenciót kaptak. Ez általában 8 mázsa rozs, 7 mázsa búza, 5 mázsa árpa volt, és kaptak még 1 kat. hold illetményföldet. A cseléd családok életszínvonala a minimumra korlátozódott. A bojtárok, ostoros gyerekek bére azonban még ennél is kevesebb, legtöbbször csak 50%-át kapták a csikósok, gulyások, kanászok bérének. (4 mázsa búza, 4 mázsa rozs, 2 mázsa árpa és 600 négyszögöl illetményföld.) A napszámosok azonban nem kaptak állandó foglalkozást. A gazdasági cseléd sok esetben irigyelt státuszt jelentett az alapi napszámosembernek, mert helyileg nem volt lehetősége arra, hogy állandó alkalmazást találjon a nagy- és középbirtokokon. Az 1930-as évek elején 350 fős napszámostömeg keresett munkát Alapon és a környező gazdaságokban. A

napszámberék éppen a nagy tömegű munkaerő-kínálat folytán elég alacsonyak voltak, de az arató- és cséplőrészek is kedvezőtlenebbek itt. Amíg például a környező falvakban 10. részért arattak, Alapon a gazdaságok csak minden 11. részt adták át az aratóknak. A summások havonta két mázsa kenyérgabonát kaptak munkájukért és teljes ellátást. Az agrárproletárok nagyobb része télen semmiféle foglalkozást nem talált, mert ipari üzemek hiányában sehol sem tudtak elhelyezkedni, de még fakitermelésre sem lehetett alkalmazni őket, mert csak pár hold ültetett erdő volt a falu határában. A gazdasági válság idején (1929—1933) a szociális helyzet szinte a mélypontra süllyedt. 1931 szeptemberében 317 fő teljesen ellátatlan. Ebből 102 volt agrárproletár, 183 törpebirtokos és 32 ipari és kereskedelmi alkalmazott. A község vezetői szerint fél esztendőre szükséges ennek a rétegnek a hatósági támogatása. Ugyanez év őszén Jádi László plébános 30 pár gyermekcipőt kért a népjóléti minisztertől. Szerinte is „sok a kenyér és ruha nélküli ember” Alapon. Ezekben a válságos napokban több kisk gazdaság tönkrement, de megszűnt az egyetlen pénztintézet is: az Alapi Önszegélyező Egylet. A gazdák a harmincas években kölcsönügyleteiket a Dunaföldvári Népbankban, vagy az Egyesült Takarékpénztár és Hitelbankban bonyolították le.

A község jövedelemmel ez időben alig rendelkezett. A községi elöljáróság mindig pénzhiánnyal küzdött. A község házat még 1913-ban építették, de a növekvő adminisztráció annak bővítését követelte volna. Anyagiak hiányában nem lehetett azt modernizálni, de nem tudták megjavítani a közutakat sem. Alap egyike azon helységeknek, ahol hihetetlenül rossz utak voltak. Pedig gazdasági szempontból is fontos lett volna a jó közlekedés, hisz Cece 7, Sárbogárd 13 km-re volt, ahová a község forgalma is nagymértékben irányult. Némi jövedelmet a vadászati jog bérbeadása hozott. A községi elöljáróság azonban csak a kisbirtokosok területét adhatta haszonbérbe. Ez egyetlen, önálló vadászterületet alkotott. (Ezenkívül még hat önálló vadászterület volt az alapi határban, de ezek a nagybirtokokon voltak, és itt a vadászati jogot is ők gyakorolták.) A községi vadászterületet a 20. század elején Vántsay István évi 106 korona ellenében, 1907—1913 között Kuthy Géza évi 100 koronáért, majd 1928—1938 között Koller Péter évi 1200 pengőért bérelte.

Alapon nagyobb teljesítményű szivógázüzemű malom működött. A malmot 1913-ban építették, de ez 1930-ban leégett. Helyette 1932-ben újat létesítettek, melynek Nagy Mihály volt a tulajdonosa. Kedvező eredményekkel bonyolította üzletmenetét a Hangya

Szövetkezet is, amely 1920-ban alakult. Ennek keretében működött a tejszövetkezet is. A húszas években a szarvasmarha-tenyésztés a tejtermelés irányába tolódott. 1944-ben 625 db tehén volt Alap nagy- és kiskgazdaságaiban. 1927-ben a tejszövetkezetnek 200 gazda volt tagja, s a tejüzemben naponta kb. 1500 liter tejet dolgoztak fel. A legelőterület csekély, ezért a legelőgazdálkodás a kisbirtokosok esetében nem jöhetett számításba. Az állattartás viszont megkövetelte a mesterséges takarmánytermesztést: lóhere, lucerna, bükköny, muhar területe általában 250 kat. hold volt, de az állattartást szolgálta még 2500 kat. holdnyi tengeri, 400 kat. hold zab, 500 kat. hold árpa és 300 kat. hold takarmányrépa-vetés is.

Az ellenforradalmi rendszer negyedszázada alatt is a helyi hatalom a nagy-, közép- és kisbirtok kezében volt. A Nagyatádi-féle földreform lebonyolítása után a kisbirtok 37%-ot foglalt el a községi birtokszerkezetben. A két világháború közötti évtizedekben a lakosság 91%-a élt mezőgazdaságból, ipari és kereskedői réteg 7%, az alkalmazottak és értelmiségiek pedig 2%-át alkották az alapi lakosságnak. A mezőgazdasági lakosság 45%-a volt agrárproletár és törpebirtokos. A 10 holdon aluliak 20%-át, míg a 10 és 50 hold közötti birtokkal rendelkezők további 25%-át adják az agrárrétegnek.

1938-ban a földbirtok megoszlása a következő:

Birtok nagysága (kat. hold)	Gazdaságok száma
0-5	315
5-20	208
20-50	15
50-100	9
100-500	6
500-1000	2
1000-en felül	1

A legnagyobb földbirtokkal Voinovich Gézáné rendelkezett (1374 kat. hold); azután Réh Mór örökösei, akik együtt 956 holddal rendelkeztek, azután Vantsay Istvánnak 662, Koller Tivadarnak 440, Kommer Gyulának 345, Deutsch Adolfnak 308, Kisari

Józsefnek 158, az alapi legeltetési társulatnak 308, a Közalapítványi Jogüggyek Igazgatóságának pedig 174 holdas gazdasága volt.

A tőkés mezőgazdasági fejlődésnek eredményeképpen keletkezett külterületi mezőgazdasági telepek, majorok, puszták Alap egész határát behálózták.

Ezek a következők:

Külterület neve	Tulajdonosa
Borbélytanya	Koller Pálné
Lenkemajor	Kommer Gyula
Tivadar- és Rongyosmajor	Koller Tivadar
Zsófia- és Idamajor	Fried Manó
Kaszatanya	Kasza Jánosné
Czuczák-külsőtanya	Czuczák Eleonóra
Czuczák-belső tanya	Rády Albert
Sándormajor	Vantsay István
János- és Sörkemajor	Vantsay Iván
Lászlómajor	Voinovich Gézáne
István- és Pálmajor	Vantsay Istvánné
Móriczmajor	Réh Mór örökösei (Rosenberg Mórné, Rosenberg Adolfné, Kardos Antalné)

A gazdasági cselédek viszonylag nagy száma meghatározója volt az alapi világnak. 1938-ban Voinovich Gézáne uradalmában 53, a Réh örökösöknél 33, Vantsay Istvánnénál 20, Koller Tivadarnál 15, Kommer Gyulánál 13, Deutsch Adolfnál 19, Kisari Józsefnél 3 cseléd volt alkalmazásban.

A cseléd-, napszámos- és törpebirtokos rétegnek nincs képviselete a községi vezetésben, ott legfeljebb kisbirtokost találunk az új rendszer idején.

A községi bírák majdnem minden esetben kisbirtokosok: így az 1920-as évek elején Major András, 1923 körül Falus József, 1927-ben Alpek István, az 1930-as években huzamosabb ideig Sáringer György. A képviselő-testületi tagok között kiemelkedő szerepet játszott Koller Tivadar, Kisari Pál, Kommer Gyula, Jádi László, Kőműves Viktor. A községvázi adminisztrációt, az előjáróság utasítását a vezető jegyzők hajtották végre: 1933-ig Kovács Andor, ezután Salamon Aladár. A község vezetősége irányítja a gazdasági, társadalmi és a politikai eseményeket. Javaslatára a község villamosítását 1932-ben kezdték meg. Az ekkor létrejött szerződésben a Fejér megyei Villamossági Rt. negyven esztendőre jogot kapott Alapon, hogy az utcákban az elektromos vezetéket kiépítse. Az utcai elosztóhálózat 2 km hosszú volt, melyhez 1 transzformátorállomás tartozott. Közvilágítás céljára 16 negyven wattos izzólámpát szereltek fel. A község vezetősége kötelezte magát arra, hogy a közvilágítás megkezdésének évében 1600 kilowattórát fogyaszt. (Az elektromos berendezés 1973. január 1-én került volna a község tulajdonába.)

Szélsőséges politikai nézeteknek a mélypontra süllyedt szociális helyzet jó alapot nyújtott. Többek között a fajvédők is híveket igyekeztek szerezni maguknak, de ezt a kormányzat egyelőre meggátolta. Még 1926 októberében terjedt el a hír, hogy az egyik országgyűlési képviselőjelölt társaságában Gömbös Gyula érkezik Alapra, aki a szavazásra jogosultak között akart agitációt folytatni. Egyébként 1926-ban a lakosság 31%-ának volt szavazati joga, amely egy évvel később 44%-ra módosult. Érződött a baloldali politika hatása is a gazdasági válság éveiben. Paprikás Kovács János napszámot tartotta a helybeli hatóság olyan egyénnek, aki körül kialakulhat egy baloldali ellenzéki csoportosulás. 1941-ben a helybeliek a vármegye főispánját arra emlékeztetik, hogy a Tanácsköztársaság idején Molnár Lajos a proletárdiktatúra mellett exponálta volna magát, akinek öccsét (Molnár Gyulát) egy fehérvölgyi katonák ki is végezte.

Községi szinten a politikai irányzatok összecsapását a helyhatósági választások alkalmával lehetett lemérni. 1937. május 29-én képviselő-testületi választásokat tartottak. A kormánypárt községi helyettes elnöke a tagságot katolikusokból akarta összeállítani, míg a vezetőség többi tagja a reformátusokat számarányuk szerint kívánta a testületbe megválasztani. A választás a felekezeti békétlenség jegyében zajlott le, mert a választás napjának reggelén a listára felkerült reformátusok neveit áthúzták és helyettük katolikus gazdák neveit jegyezték be. Ez a küzdelem a

kormánypárton belüli ellentétet fejezte ki. Az alapi kisbirtokos réteg, amelyből a község vezető testületét összeállították, 1921 óta kormánypárti volt, s annak a kisgazda irányzatához tartozott. A kormánypártnak külön községi szervezete nem működött, de a meglévő egyesületekben mindig éreztette jelenlétét. A kisbirtokosok megszervezésére 1936. július 15-én létrehozták a Gazdakört, amelyben kisgazdapárti csoportok is tömörültek, de a kormánypártot kiszorítani onnan nem sikerült. Az ifjúsági szervezetek közül a levente, azután a vallási alapon létrehozott egyesületek a jelentősek, amelyek a második világháború éveiben is — az ellenforradalmi rezsim politikai támogatásával — működtek. A leventeegyesület már a húszas évek végén elég szervezett, járási versenyeken, tornabemutatókon, helyi rendezvényeken, megmozdulásokon vett részt. Zenekaráról több ízben elismeréssel nyilatkoztak a megyei vezetők is. A községben két alsófokú oktatási intézmény működött; a katolikus és a református elemi iskola. A katolikus iskola 1930 óta hattanerős, a református iskolában pedig 1 fő tanított.

Az 1939. évi országgyűlési választások előkészítése idején a szélsőjobb oldali propaganda hatása időlegesen meghatározóvá vált az alapi választópolgárok körében. A kormánypárt maga is egyre inkább szélsőjobb irányban keres kiutat. Így jutott ismét képviselőjelöltséghez a szomszédos Rétszilas birtokosa, Jurcsek Béla, aki 1935-ben már egyszer elnyerte a sárbogárdi országgyűlési választókerület kormánypárti mandátumát. Most is féktelen demagógia kísérte választási kortesútjait. Több község gyűlésén a nyilasok nagyobb tetszésnyilvánítást csaptak neki, mint saját párhívei. Az 1939. évi választások során Alapon a kormánypárti (MÉP) képviselőjelölt a szavazatok 62%-át, a nyilaskeresztes-párti Béli Béla 35%-ot, a kisgazdapárti Oláh János viszont csak 3%-ot kapott. A kisgazdapárt visszaszorulása ekkor egész Fejér megyében tapasztalható. A sárbogárdi kerület pedig 1939 előtt igen erős, szinte az öt kerület közül a legnagyobb kisgazdapárti bázissal rendelkezett, amelyet még Gaál Gaszton hívei (Benedek József, Füredi Jenő, Czegléd Endre) alapoztak meg. A nyilaskeresztesek ideiglenes előretörése ekkor ugyancsak általános jelenség; s ez a közeli Cecén, Előszálláson, Herczegfalván, Igaron, Kalózon, Sárbogárdon, Sárszentmiklóson is tapasztalható. A nyilasok által űzött szociális demagógia sok embert megtévesztett, akikre hatott a földreformra, a népjólét emelésére, s általában a társadalom megreformálására tett hangzatos ígéretek egész tömege.

1944-ben a vármegyei Közjóléti Szövetkezet 22 szegény sorsú lakosnak földvásárlásra adott összegeket. A földet az Országos Földhitel Intézet útján kapták. Ugyancsak sor került a vagyontalan és nagycsaládosok számára lakóházak juttatására, illetve építésére is. Az akciót az ONCSA bonyolította le, s ezért nevezték ezeket az épületeket ONCSA-házaknak. Az építkezést 1943 őszén kezdték és 1944 nyarán be is fejezték. A háború alatt nyújtott segítség a vagyontalanoknak, a hadbavonult családtagjainak a rezsim viszonylagos gazdasági és politikai erejét mutatta. A kölcsönök s más anyagi eszközök adományozása elég tetemes összeget tett ki, melyet a hadviselő országnak kellett elbírnia olyan időszakban, amikor a termelés is egyre csökkent, ugyanakkor hatalmas értékek mentek tönkre, de a német államadósságok is egyre gyülemlettek. 1944-ben ezek a tényezők Alapon is éreztették hatásukat. A rezsim helyi irányítói, azután a nagybirtokos osztály tagjai sok fáradságot, sőt anyagi eszközöket is áldoztak fel abból a célból, hogy a társadalmi fegyelmet a bomló viszonyok ellenére is fenntartsák.

A lakosság a háború közvetlen veszélyét a légitámadások megkezdése után már érezte. 1944. április 12. körül az angolszász légierő egy négymotoros bombázója légi harcban megsérült, a gép kigyulladt, és a felső-alapi tóba zuhant. Legénységének egy része (8—9 fő) élve ejtőernyővel a tó körül, azután Réh-pusztán ért földet. Június 10. körül Alsószentiván határában ugyancsak légi harc folyt. A gép amerikai kezelőszemélyzete az alapi Határvölgy dűlőbe ereszkedett le ejtőernyővel.

A 4. szovjet gárdahadsereg alakulatai 1944. december 3-án Németkér irányából előrenyomulva — egy német és egy magyar zászlóalj védelmét áttörve —, megközelítették Alap községet és annak déli része, az egykori Alsó-Alap kezükbe került. A német hadvezetőség sietve alakulatokat küldött a szovjet előretörés elreteszelésére és Felső-Alaptól egészen a Dunáig akarták kiépíteni a biztosító vonalat. Ebben a német 72. hadtest működött közre, melynek tábori csendőrei és tisztiegyeségei a biztosító vonalon el is foglalták helyeiket. A német hadvezetőség intézkedései azonban meghiúsultak, mert a szovjet egységek lendületét nem sikerült lefogni, azok tovább folytatták sikeres előnyomulásukat a főváros, illetve Székesfehérvár irányában, s ezekben a napokban sorra szabadították fel a Fejér megye déli vidékein levő helységeket. Az előretörés csak a Margit-vonal előtt állt meg. Ez viszont azt eredményezte, hogy a mögöttes — a csak néhány napja felszabadított helységek — a hadtáp és az utánpótlás, s a pihenő csapatok állandó

gyülekezőhelyeivé váltak. A hadiállapot Alapon mindaddig tartott, amíg az 1944. év végi és az 1945 első hónapjaiban Kelet-Dunántúl térségében el nem dőlt a küzdelem. E területek sorsát különösen Székesfehérvár helyzete befolyásolta. Ez a város március 22-én került a szovjet csapatok kezébe, így az eddigi hadiállapot szinte egyszerre szűnt meg a Fejér megye déli vidékein levő településekben, így Alapon is. Alapról március 21-én végleg továbbmeneteltek a nagyobb létszámú egységek, de tábori kórházak és egyéb, hadsereget kiszolgáló egységek is áttelepültek Nyugat-Dunántúl térségébe, illetve Ausztria irányában távoztak.

Alap község élete 1944. december 3-tól 1945. március 21-ig a katonai érdekeknek megfelelően folyt. A község élén katonai biztos állott, aki a polgári lakossággal a kapcsolatot az előjáróságon keresztül tartotta. A lakosság közvetlenül is segítette a felszabadító harcokat: közmunkát végzett, járműveket, igásállatokat, élelmiszert bocsátott a szovjet katonaság rendelkezésére. A malom 1944. december 18-tól 1945 április elejéig szinte egész kapacitását a hadsereg élelmezésére felhasználható lisztőrlésre fordította. Az uradalmak magtárainak termény készletéből ugyancsak sokat fordítottak a hadsereg élelmezésére.

Az élet megindulása és a demokratikus átalakulás községi eseményei szinte párhuzamosan történtek. Számba vették, hogy a háborús események idején milyen mérvű volt az anyagi javak pusztulása. A számbavétel során arra a következtetésre jutottak, hogy a károk helyrehozhatók. Lényegében 3 ház vált lakhatatlanná, 67 pedig kisebb javítással lakhatóvá tehető volt. Az állatállomány viszont jelentősen megcsappant. 1945 április végén 196 ló, 307 szarvasmarha, 1290 sertés volt a faluban. A lakosság majdnem teljesen el volt látva élelmiszerekkel, sőt 1945 április végén még jelentős tartalékok is voltak, különösen az uradalmakban. Más települések lakói áprilisban Alapon vásároltak 300 mázsa burgonyát. Az igaerő azonban gyenge volt és kevés. Mindössze 138 kettős fogat állott a gazdák rendelkezésére. (A Nemzeti Bizottság megtiltotta, hogy a községből szarvasmarhát adjanak el.) Igaz, hogy a bevetetlen terület is mindössze csak 1500 kat. hold körül volt április közepén. Az igaerőhiányon segített az is, hogy 8 kijavított traktorral rendelkeztek. A gazdák 1944 őszén a vetéssel végeztek, így 1500 hold körüli volt a búza- és a rozsvetés. 1945 március végétől a tavaszi gabonanövények vetését is megkezdték, s egy hónap alatt 2000 hold kukoricát, 300 hold burgonyát, 300 hold árpát, s 500 hold körüli takarmánynövényt vetettek el. Az alapi nép kitartó szorgalmát dicséri, hogy a több

hónapos hadiállapot elmúta után nagy szorgalommal vetette bele magát a munkába, amely a kibontakozásnak, az élet megindulásának, sőt a demokratizálódásnak is előfeltétele lett.

A földreform gyakorlati lebonyolítására Földigénylő Bizottság alakult, melyben a politikai baloldal képviselte a hatékony erőt. 1945. április 13-án a sárbogárdi járás kommunista pártszervezetének kiküldötte jelenlétében hozták létre a Földigénylő Bizottságot. A gyűlésen megalakult az említett bizottságon kívül a földigénylők választmánya is, melyben az elnöki tisztelet, s ezzel az érdemi intézkedést a kommunista párti Paprikás Kovács János szerezte meg. Ugyanis a választmányt ismerték el a hatóságok is Földigénylő Bizottságnak. A választmány a község politikai életének alakításában is nagymértékben szerepet játszott. A kommunisták a községben ekkor mindössze hárman, majd hatan voltak, míg a szociáldemokraták, kihasználva az 1945 előtti idők legalitását, széles körűen kezdték tagjaikat toborozni. A két munkáspárt már zászlót bontott, amikor 1945. április 17-én létrejött a kiscgazdapárt. E három párt alakította meg ezen a napon a községi Nemzeti Bizottságot. Elnöke a kiscgazdapárti Berényi György lett, titkára pedig a kommunista Paprikás Kovács János. A Nemzeti Parasztpárt később jött létre. Tagjait ez a párt is beküldte a községi Nemzeti Bizottságba. Április 21-én a békés községi élet kibontakozásának jeleit lehet kivenni a ránk maradt írásos forrásokból. Ezen a napon szüntették meg a polgárőrséget, s helyette egy 13 tagú rendőrőrsöt állítottak fel. Intézkedtek, hogy a falu határában tüntessék el a háború nyomait, a lövészárkokat, bunkereket, tank- és ágyúállásokat temessék be. Ugyancsak feladatuk kapták a politikai és rendészeti közegek, hogy a közbiztonságot állítsák helyre, védjék meg a kisemberek és az állam vagyonát. Többek között megtiltották, hogy fát az alapiak az utak szélén található cserjésekből és az alsószentiváni erdőből engedély nélkül vágjanak ki. A földigénylés néhány nap alatt befejeződött és a földigénylő bizottság tagjai az előre elkészített lista alapján igen gyorsan kiosztották a parcellákat. Április 21-én már új mezőőröket választanak, akik közül az egyik az új gazdák földjeit őrizte. Ezekben a napokban került Voinovich Gézánytól 1212, a Földhitel Intézettől 1400, Vantsay Ivántól 541, Korányi Blankától 65, Kommer Gyulánétól 135, Heinrich Sándortól 175 hold föld 60 újgazdához. Az újbirtokosok 3—10. kat. hold között kaptak földet. Házhelyet a község belterületén, valamint a Felsőpáskomnak nevezett legelőből adtak az igénylőknek. Az ún. úriházak közül négyet nem hagytak meg a

tulajdonosoknak. Az Arany pusztai 2 úriháza a fővárosi VIII. kerületi MADISZ szervezet igényelte, a Réh-örökösökét pedig iskolának szánta a községi vezetőség. A Vantsay-kastélyt ugyancsak a helyi hatóság kívánta hasznosítani. A földreform során az újgazdáknak nem juttatható gépeket és egyéb gazdasági felszereléseket a földigénylőkből alakult gépszövetkezet vette használatba 1945. május 20. után.